

Oudemirdumer Es

Samenwerken aan herstel en ontwikkeling van het landschap

Bureau Peter de Ruyter landschapsarchitectuur

Oudemirdumer Es

Samenwerken aan herstel en ontwikkeling van
het landschap

In opdracht van Streekwurk Zuidwest Fryslân

Bureau Peter de Ruyter landschapsarchitectuur
i.s.m. Atelier des Hollants

Haarlem, april 2023

Ligging Oudemirdumer Es ten oosten van Oudemirdum, onderdeel van Nationaal Landschap Zuidwest Fryslân

Inleiding

Bureau Peter de Ruyter landschapsarchitectuur is gevraagd een bijdrage te leveren aan een gebiedsproces in en rond de Oudemirdumer Es. De es is een licht hellend gebied ten oosten van het dorp Oudemirdum in het mooie Gaasterland, afgebakend door de nieuwbouw van Oudemirdum, de Boegen met daaraan gelegen kinderboerderij Kleurrijk en de Star Numan wei - waaraan de fraaie buitenplaats Rinia-State ligt - als zuidrand van de es. De es is onderdeel van de opgestuwde keileemgordel uit de voorlaatste ijstijd, waardoor Gaasterland zijn kenmerkende asymmetrische hoogteligging heeft gekregen.

In het gebied van de Oudemirdumer Es is sprake van vrij intensief landgebruik met onder andere lelieteelt, aardappels en mais als rotatieteelt. Het gebiedsproces richt zich op datgene waar omwonenden en de grondeigenaar elkaar kunnen vinden en dat is in eerste instantie het herstel van landschapselementen om de belevingswaarde van het Gaasterlandse landschap te vergroten en de cultuurhistorie voor een deel te herstellen. Zo kan het gebied toegankelijker en met name rijker aan biodiversiteit worden, vooruitlopend op een wellicht extensiever landgebruik - al dan niet met vrijwillige kavelruil - in de toekomst.

De vraag van de initiatiefnemers richt zich op het begeleiden van een zorgvuldig gebiedsproces met een vertegenwoordiging van de grondeigenaar, de bewoners en andere belanghebbenden. In het gebiedsproces staat een kleinschalige herinrichting van het gebied centraal met oog voor het versterken van de biodiversiteit, een toekomstbestendiger watersysteem en de ontwikkeling en herstel van landschapselementen als de kenmerkende tuinwallen of wâldiken, poelen en houtwallen.

Een speciaal woord van dank gaat uit naar de deelnemers aan de gebiedsateliers én naar het Histoarysk Wurkferbân Gaasterlân in Balk die veel informatie kon geven over de historie van de Oudemirdumer Es en zijn omgeving.

In bijgaand boekje zijn de stappen, die de laatste maanden zijn gezet, verwoord en verbeeld als mogelijke opmaat naar een duurzamer en kleinschaliger cultuurlandschap voor de Oudemirdumer Es.

Veel leesplezier!

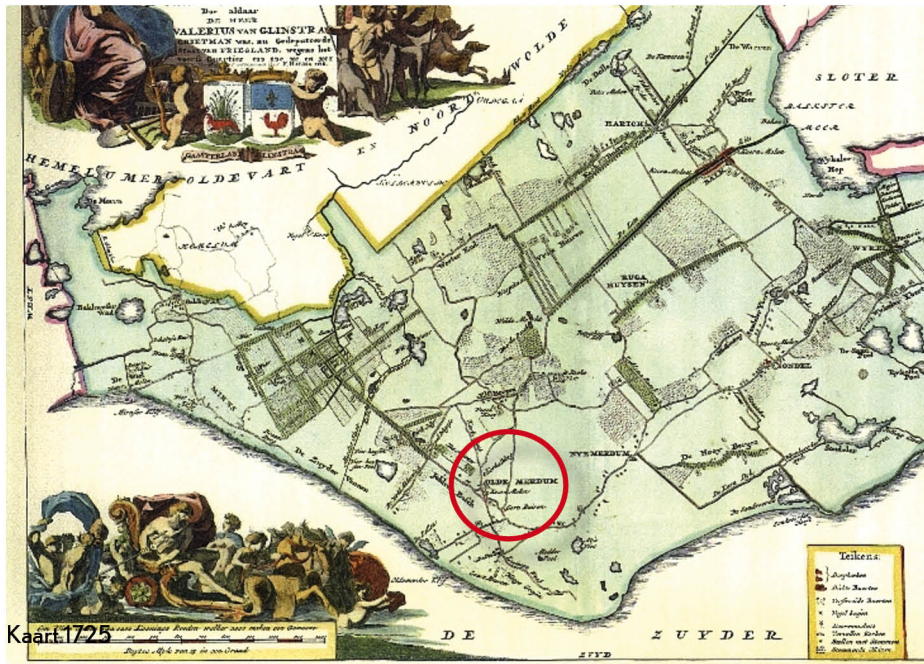
Ir Peter de Ruyter, landschapsarchitect

Haarlem, april 2023

Historische ontwikkeling

Om de huidige ruimtelijke opbouw van het landschap rondom de Oudemirdumer Es beter te kunnen begrijpen is een korte historische analyse van de directe omgeving gemaakt.

Bron: Histoarysk Wurkferbân Gaasterlân

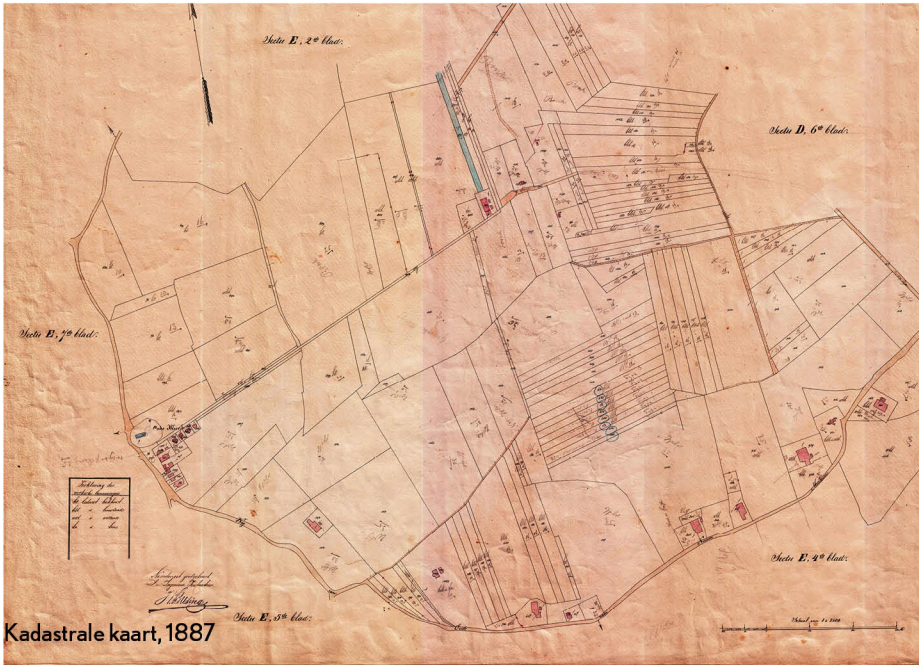
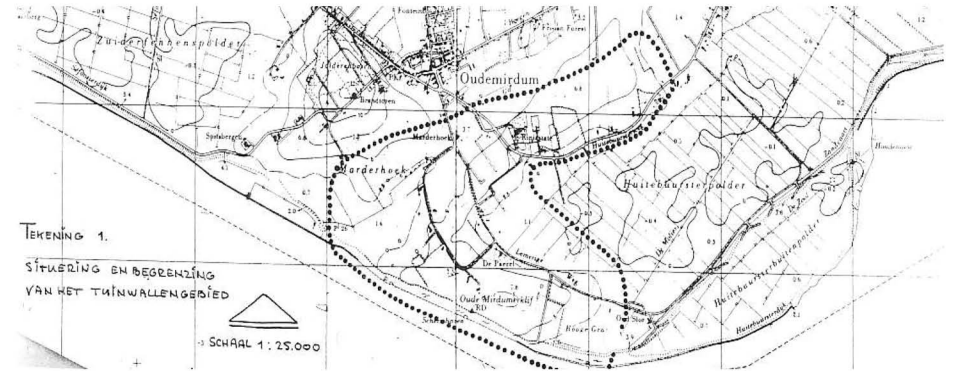

Gaasterland als zevende grietenij van de Sevenwolden, kaart 1725

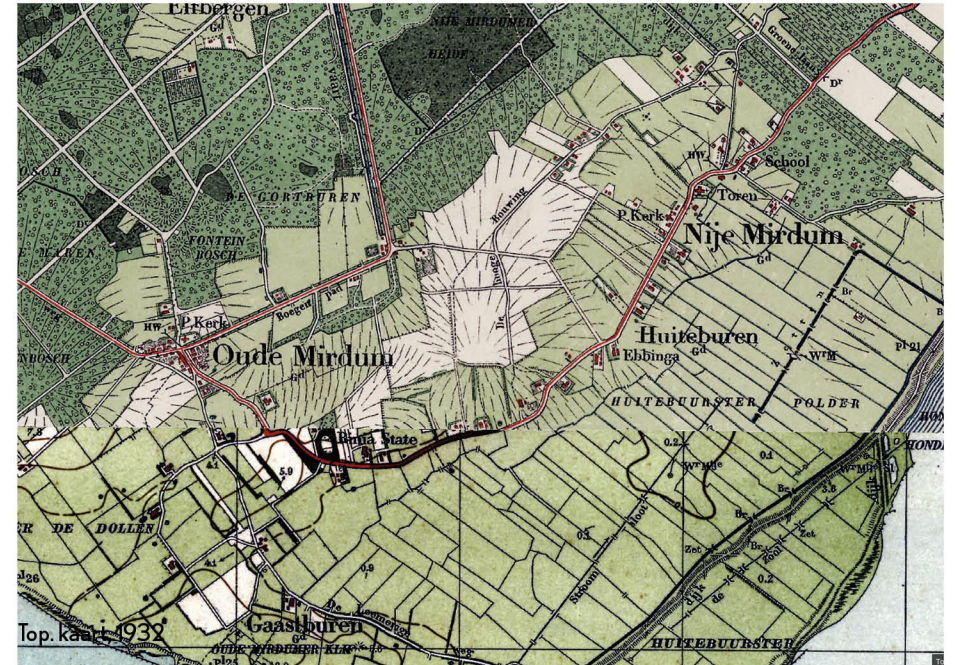

Kaart einde 19e eeuw. Goed te zien is het onderscheid tussen de hoger gelegen bouwlanden op de es en de lager gelegen hooilanden in de veenpolder aan het IJsselmeer. Onderdeel van het toenmalige landbouwsysteem zijn ook de heidevelden in en om de bossen van Gaasterland. Er was sprake van een gemengd landbouwsysteem met weidebouw en akkerbouw, waarbij de mest werd gebruikt om de gewasopbrengsten van de es (granen, vlas e.d.) te vergroten.

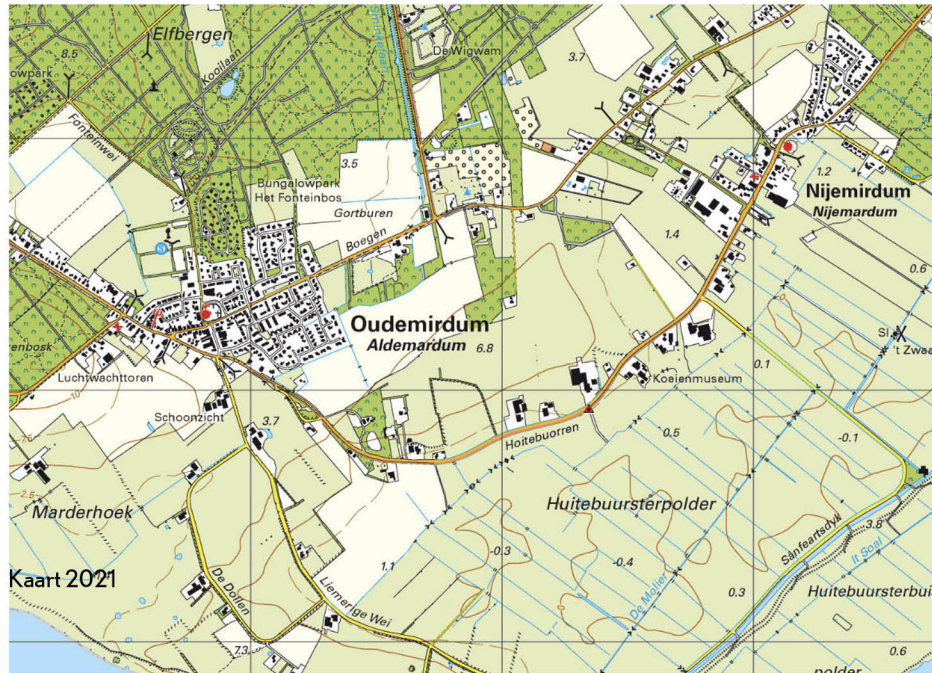
Bron: HWG

Op deze kadastrale kaart is goed te zien dat de schaal en maat van het landschap eind 19e eeuw anders zal zijn geweest dan nu. De hoeveelheid perceelsgrenzen is groter (met name op de es), evenals het aantal paden.

Kaart uit 1932. Rinia State is duidelijk zichtbaar (gebouwd in 1843). Bospartijen aan de Boegen omsluiten 'boskamers'. Het dorp Oudemirdum groeit langzaam. Veel (zand)paden ontsluiten het landschap, in de hogere delen omzoomd met tuinwalle (túnwalle of wâldiken), zoals aangegeven op bovenste kaart uit 1982 van R.Bosselaar (bron: HWG). In Gaasterland waren de tuinwalle vaak beplant met meidoorn en ongeveer 3 meter breed en 1 meter hoog.

- 8 Huidige topografische kaart met daarop aangegeven het onderscheid in grasland (lichtgroen) en akkerland (wit). Goed is te zien hoe het dorp Oudemirdum de es is 'opgegroeid' ten opzichte van de kaart van 1932. Schaal van het landschap is groter geworden door het verwijderen van perceelsgrenzen en bijbehorende landschapselementen. Toegankelijkheid van het landschap is kleiner geworden door de beperking van de hoeveelheid (voet)paden.

Op deze drone foto van het prachtige landhuis Rinia State is goed te zien dat het gebied van de Huitebuursterpolder en de Oudemirdumer Es ruimtelijk op elkaar zijn gaan lijken; de openheid is nagenoeg hetzelfde. Door het herstel van landschapselementen als tuinwallen en houtwallen op de es kan het oorspronkelijke onderscheid tussen de kleinschalige es en de grootschaliger polder worden teruggebracht.

Huidige landschapstypen als resultante interactie mens en natuur

Kansen voor huidige landschap in licht van maatschappelijke opgaven

Aan de hand van de historische analyse komt de vraag op; 'Wat kunnen we leren uit het verleden als bron voor ons landschap van de toekomst'. In het landschap van de toekomst komt een aantal grote maatschappelijke opgaven samen. Voor de Oudemirdumer Es gaat het om het herstellen en versterken van de biodiversiteit, het vasthouden van gebiedseigen water (klimaatadaptatie) en het herstellen van plekspecifieke landschapselementen. Het herstellen van landschapselementen als tuinvallen en houtwallen kan verstuiwing van de zandige bodem en verwaaien van gewasbeschermingsmiddelen beperken, terwijl het meer natuurlijk inrichten van de huidige afwatering- en bevoeiingsgreppels kan zorgen voor het vertragen van de afvoer en het langer vasthouden van regenwater.

Met het herstel van landschapselementen kunnen we dus de biodiversiteit verhogen, de belevingswaarde van het landschap vergroten en de cultuurhistorie recht doen. Als we de lijnvormige landschapselementen combineren met onverharde zandpaden kan er een toegankelijker landschap voor omwonenden en dorpsbewoners ontstaan.

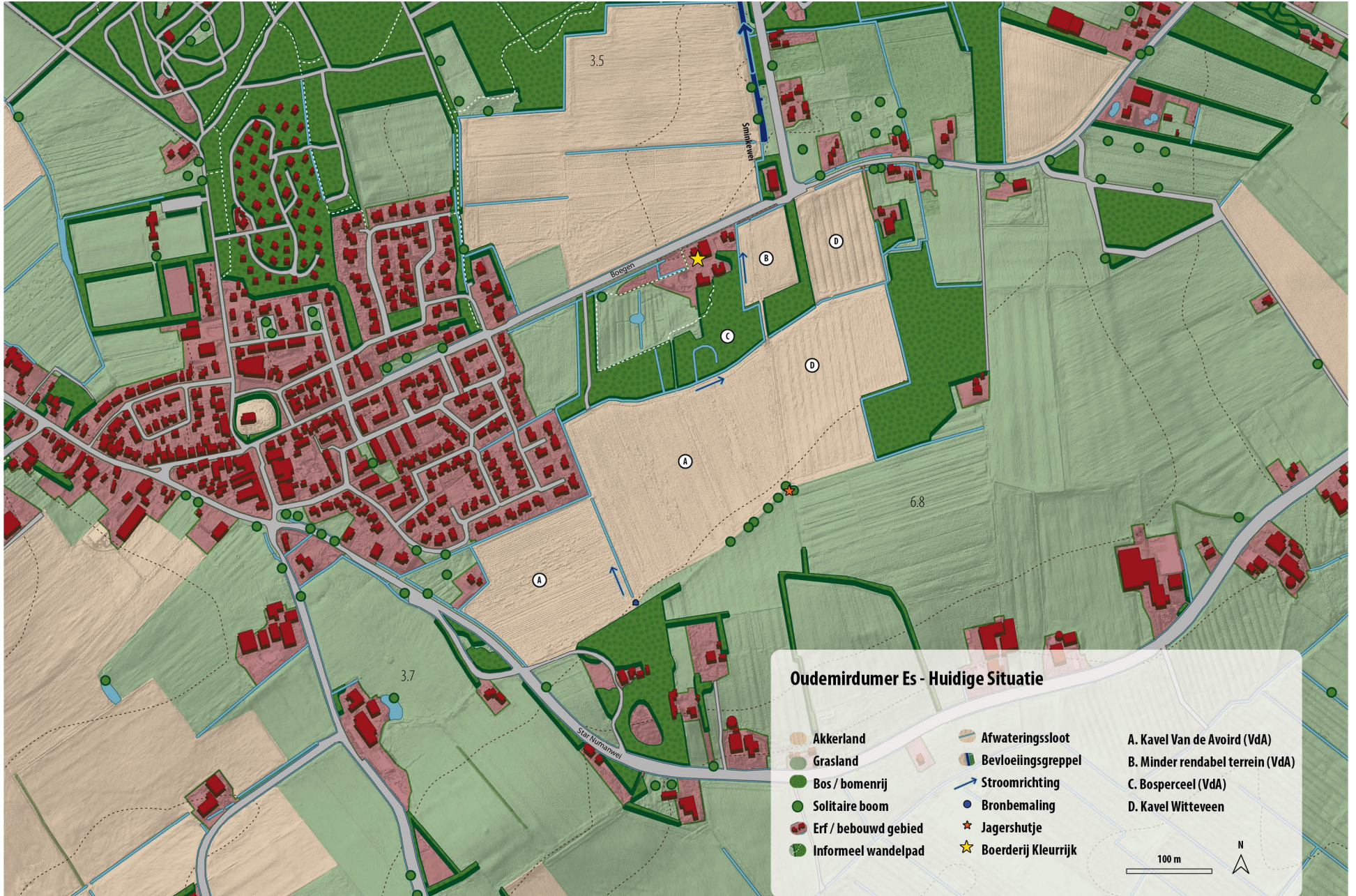
Deze eerste ideeën sluiten aan op diverse beleidsprogramma's van gemeente en provincie. Zo is er in het 'Herstelplan Biodiversiteit' en 'Aanvalsplan Landschapselementen' van de provincie een gewenste toename van 10% van de groen/blauwe dooradering van het landelijk gebied opgenomen. Deze doelstelling van een groen/blauwe dooradering wordt overgenomen in het Fries Programma Landelijk Gebied (FPLG), waardoor gelden voor aanleg en beheer op korte termijn beschikbaar komen. De groenblauwe dooradering kan deels beheerd worden door agrariërs waardoor het ook onderdeel van een breder verdienmodel voor de boer kan worden.

Door het herstellen van landschapselementen, zoals tuinvallen kan ook een specifieke biodiversiteit worden hersteld. Bij tuinvallen bijvoorbeeld een reeks van specifieke insecten (zandbij, kleine vuurvlieder) in combinatie met specifieke flora (grasklokje, zandblauwtje, muizenoor en Engels gras)

Het probleem van droogte voor de landbouw; 'Het oogsten is een oefening in nederigheid geworden'. Hoe kunnen we water beter vasthouden in de bodem en in de omgeving? (zomer 2022)

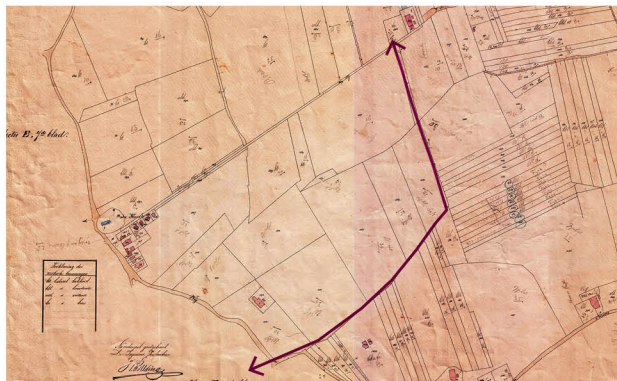
Huidige boskamer aan de Boegen. Mogelijkheid om deze ruimte te gaan gebruiken als dorpstuin voor Oudemirdum met voedselbos, moestuinen e.d. Huidige landeigenaar wil hieraan meewerken en deze verandering graag koppelen aan de aanleg van een verhard pad door de boskamer om zo de achterliggende percelen goed toegankelijk te maken en tegelijkertijd de dorpstuin te ontsluiten op de Boegen.

Huidige perceelsbegrenzing tussen Riniastate en het akkerbouwgebied op de es. Mogelijkheid om túnwal te herstellen met meidoorns als nieuwe gebiedseigen perceelsgrens. Op de kadastrale kaart van 1887 is te zien dat hier vroeger ook een doorgaand pad/wandelroute lag via het hoogste punt van de es naar de Boegen.

12

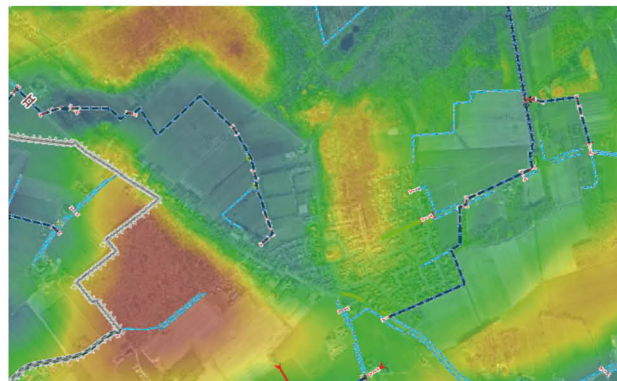

Bron: HWG

Huidige bevoeiingsgreppel bronbemaling. Door een meer natuurlijk profiel, deels als wadi ingericht met keileem in de ondergrond, kan water worden vastgehouden en de biodiversiteit worden versterkt met een kruidenrijke beplanting en laagblijvende struikvegetatie.

Huidige akkerrand tussen bebouwing rand dorp en de percelen op de es met diepliggende greppel in verlengde bevoeiingsgreppel en aangesloten op het boezemsysteem (Vast Peil -0.52 NAP) richting de Sminkefeart. Door een bredere bufferstrook te maken, deels als wadi ingericht met beplantingen, wordt meer afstand gecreëerd en kan water waar mogelijk worden vastgehouden.

Bron: Wetterskip Fryslân

Voorstel toekomstig landschap

In een tweetal gebiedsbijeenkomsten, en aanvullende gesprekken waar nodig, is samen met een vertegenwoordiging van omwonenden en andere belanghebbers onderzocht hoe het toekomstige landschap van de Oudemirdumer Es eruit zou kunnen zien. Door rekening te houden met de bedrijfsvoering van de huidige landeigenaar, de teeltrichting en de maat van machines zijn op een vanzelfsprekende manier ‘overhoeken’ ontstaan die gebruikt kunnen worden voor extensiever landgebruik en het ontwikkelen van droge en natte landschapselementen.

Op perceelsgrenzen is waar mogelijk de droge, groene dooradering hersteld door het terugbrengen en ontwikkelen van cultuurhistorische elementen als túnwallen en houtwallen met een kruid- en struiklaag en verspreidstaande losse bomen, waardoor de ruimtewerking van de bollende es wordt versterkt. Op het hoogste punt van de es (aan het doorlopende wandelpad) wordt een uitkijkpunt toegevoegd. Aan de Boegen is in een ‘boskamer’, (een minder rendabel terrein voor de agrariër) de mogelijkheid om een tuinderij en voedselbos voor het dorp te ontwikkelen. In vroeger tijden was hier ook al een dorpsstuin.

Gekoppeld aan het afwateringssysteem wordt waar mogelijk de natte, blauwe dooradering versterkt. In plaats van zo snel mogelijk water af te voeren wordt gekeken of water waar mogelijk langer kan worden vastgehouden. Dit gebeurt door greppelprofielen te verbreden met een meer natuurlijk profiel en een natuurlijke poel te graven in de bosrand. Als piekberging wordt een overhoek aan de Star Numanwei ingericht als verlaagde wadi. De piekberging is bedoeld om een rol te spelen in het bergen van clusterbuien. Juist in een gebied met relatief grote hoogteverschillen op korte afstand is daar behoefte aan. Dit geldt waarschijnlijk ook voor de westelijke dorpsrand van Oudemirdum (nader te onderzoeken in overleg met Wetterskip).

Toekomstige dorpsstuin of voedselbos Oudemirdum
(referentiebeeld Herenboerderij Loenen - Gelderland)

Gezamenlijk schetsen op de bouwstenen voor een kleurrijker en weerbaarder landschap tijdens het tweede gebiedsatelier in het MFC Oudemirdum (februari 2023).

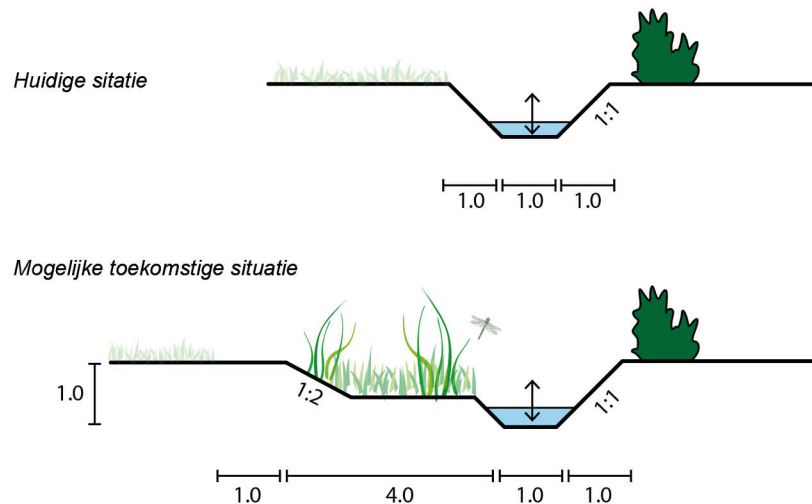

Bouwstenen voor herstel en versterking landschap Oudemirdumer Es

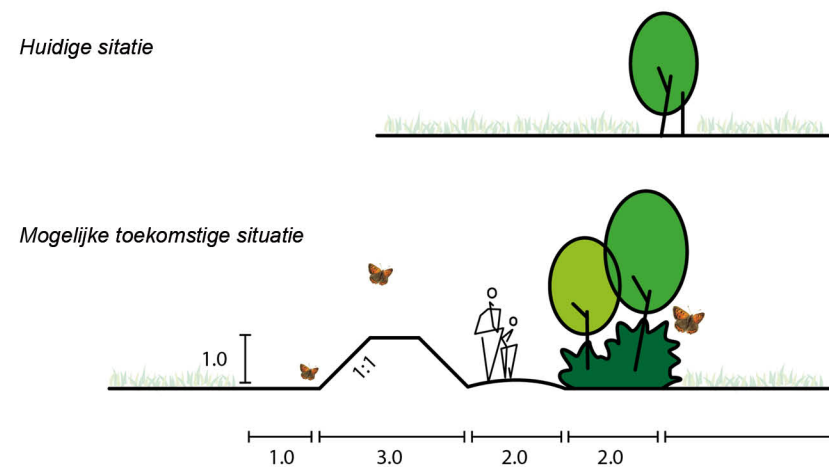
Versterken natte, blauwe dooradering:

Doorsnede van de mogelijke ontwikkeling van een greppel gericht op de afvoer van water naar het profiel van een greppel gericht op het vasthouden van water en het versterken van de natuurkwaliteit. Profiel is getekend ter hoogte van de achtertuinen van de woningen aan de Flechtreed, terugkijkend naar de plek van de bronbemaling.

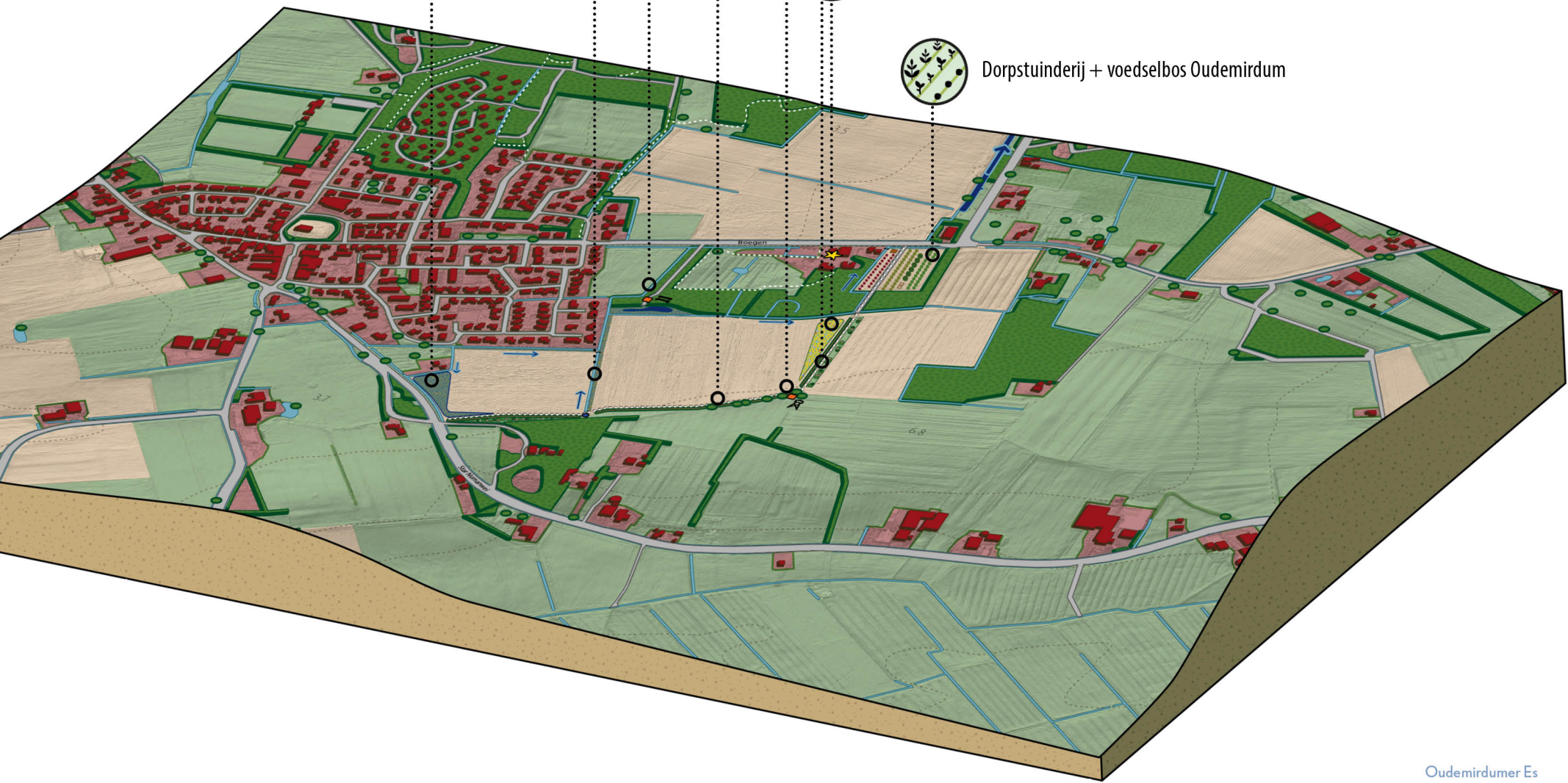

Versterken droge, groene dooradering:

Doorsnede van de mogelijke ontwikkeling van een perceelsgrens met een enkele struik of boom naar een perceelsgrens met een wandelpad tussen een gebiedseigen tuinwal en een houtwal met hogere natuurwaarden. Profiel is getekend, lopend van het uitkijkpunt richting de dorpsuin/voedselbos.

- Zitplek aan de poel in de bosrand
- Bevloeingsgreppel met natuurlijke oever (wadi)
- Wadi als piekberging clusterbuien
- Herstelde túnwal met wandelpad
- Wandelpad tussen túnwal en houtwal
- Uitkijkpunt over de Oudemirdumer Es
- Akkerrandstrook met inheemse kruiden en bloemen
- Dorpstuinderij + voedselbos Oudemirdum

Colofon

**Bureau Peter de Ruyter
landschapsarchitectuur**

Gebouw De Greiner

Voorhelmstraat 23-103
Haarlem
m. +31 (0)6 202 08 444

Postadres:

Zonnelaan 45
2012 TB Haarlem

info@peterderuyterlandschap.nl
www.peterderuyterlandschap.nl

In samenwerking met

Daniëlle Hollants, visualisaties
(Atelier des Hollants, www.atelierdeshollants.nl)

**Opdrachtgever
Streekwurk Zuidwest Fryslân**

**Postbus 20120
8900 HM Leeuwarden**

Met dank aan:

Initiatiefnemers:

Fedde Bergsma
Ronald Schouten
Koos van der Avoird

Alle aanwezigen gebiedsateliers

Histoarysk Wurkferbân Gaasterlân

